

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-19
УДК 338.48-056.26(477)

БЕЗБАР'ЄРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Гапоненко Ганна Ігорівна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

Євтушенко Олена Віталіївна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: evetushenko@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1435>

Шамара Ірина Миколаївна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
email: shamara@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2431-9185>

В статті досліджено безбар'єрне середовище як ключовий фактор забезпечення сталого розвитку туризму в Україні. Безбар'єрне середовище є не лише питанням соціальної відповідальності, але й важливим інструментом сталого розвитку туристичного бізнесу в Україні. Створення доступного туризму дозволить інтегрувати уразливі категорії населення у туристичну діяльність, підвищити економічну ефективність галузі та покращити міжнародний імідж країни. Інвестиції у безбар'єрність – це інвестиції у майбутнє, яке враховує інтереси кожного. Предмет дослідження – структурно-функціональні характеристики безбар'єрного середовища в туризмі, механізми його інтеграції в систему управління туристичним розвитком і практики імплементації принципів доступності у стратегічне планування сталого туризму. Методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний підхід, що поєднує системний аналіз для виявлення взаємозв'язків між елементами туристичної інфраструктури та інклюзивними умовами доступу; інституційний підхід для аналізу нормативно-правових засад і управлінських практик формування безбар'єрного простору; компаративний аналіз зарубіжного досвіду розбудови інклюзивного туризму для адаптації найкращих практик в українському контексті. Обґрунтовано, що інклюзивність туристичної інфраструктури є не лише елементом соціальної відповідальності, а й стратегічним ресурсом розширення ринку туристичних послуг, підвищення конкурентоспроможності дестинацій та інтеграції в міжнародні стандарти сталого розвитку. Проаналізовано нормативно-правові передумови формування інклюзивного простору, зокрема положення Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору до 2030 року, а також міжнародно-правові зобов'язання України у сфері прав осіб з інвалідністю. Запропоновано структурну модель формування інклюзивного туристичного середовища, що інтегрує принципи універсального дизайну, інформаційної та просторової доступності, цифрової інклюзії, професійної підготовки кадрів, нормативного регулювання і міжсекторальної взаємодії. Результати дослідження підтверджують, що впровадження безбар'єрних рішень у туристичному секторі є необхідною умовою досягнення цілей сталого розвитку, зокрема в аспектах соціальної рівності, доступності економічних можливостей і збереження культурного різ-

номаніття. Зроблено висновок про доцільність інституціоналізації інклюзивного туризму як пріоритетного напрямку державної туристичної політики.

Ключові слова: безбар'єрне середовище, безбар'єрний туризм, сталий розвиток туризму, інклюзивність, туристична інфраструктура.

Як цитувати: Гапоненко Г.І., Євтушенко О.В., Шамара І.М. Безбар'єрне середовище як передумова сталого розвитку туризму в Україні. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 178–193. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-19>

In cites: Haponenko H., Yevtushenko O., & Shamara I. (2025). Barrier-free environment as a prerequisite for sustainable tourism development in Ukraine. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 178–193. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-19> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. В контексті глибоких соціальних трансформацій та глобального руху до забезпечення сталого розвитку, концепція інклюзивного простору набуває стратегічного значення як один з ключових засобів формування соціально відповідального, економічно ефективного та екологічно збалансованого суспільства. Інклюзивність у сучасному розумінні виходить за межі вузької функціонального підходу до доступності, трансформуючись у комплексну модель, що охоплює просторову, інформаційну, цифрову, освітню та соціально-громадянську сфери.

Розвиток інклюзивного середовища, зокрема в туризмі, вимагає модернізації фізичної інфраструктури, впровадження принципів універсального дизайну, перегляду освітніх парадигм для фахівців туристичної галузі, а також адаптації цифрових сервісів до потреб осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп. Така трансформація є не лише питанням дотримання прав людини, а й фундаментом соціальної згуртованості, економічної рівності та стійкості розвитку територій.

Прийняття Кабінетом Міністрів України Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору до 2030 року (2021) стало визначальним кроком у формуванні інституційних засад інклюзивної політики. Цей документ окреслює системну рамку державної політики, що спрямована на усунення структурних бар'єрів, забезпечення рівного доступу до ресурсів і створення умов для активної участі кожної особистості в соціальному, культурному та економічному житті [1].

Концептуальна модель Стратегії базується на принципах дотримання прав людини, соціальної рівності, міжсекторальної взаємодії та сталого розвитку. У ній визначено шість ключових вимірів безбар'єрності: просторовий, інформаційний, цифровий, соціально-громадянський, освітній і економічний. Інтеграція цих вимірів спрямована на формування єдиного інклюзивного середовища, яке враховує потреби різних соціальних груп незалежно від їхньої фізичної або ментальної здатності.

Українські законодавчі ініціативи гармонізуються з міжнародними стандартами, зокрема положеннями Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Переглянутої Європейської соціальної хартії, а також міжнародними ініціативами, такими як «Партнерство Біарріц» [5; 16; 19; 21]. Це свідчить про глибоку орієнтацію державної політики на забезпечення недискримінаційного, інклюзивного середовища відповідно до цілей сталого розвитку (ЦСР), зокрема ЦСР №10 («Зменшення нерівності») та ЦСР №11 («Сталий розвиток міст і спільнот») [26].

Сучасне наукове розуміння безбар'єрності ґрунтується на її інтеграції в ширшу парадигму соціальної справедливості. Вона розглядається як системна соціальна практика, що охоплює не лише фізичну доступність об'єктів інфраструктури, а й глибоке визнання людської гідності, права на автономію, мобільність і повноцінну участь у суспільному житті. Такий підхід позиціонує безбар'єрність як етичну основу взаємодії в демократичному суспільстві.

Значним кроком у цьому напрямі стало започаткування у 2020 році національного проєкту «Без бар'єрів», ініційованого Офісом Першої леді України. У межах цієї ініціативи безбар'єрність визначається як інтегративна платформа, що об'єднує механізми, інституції та практики інклюзії, орієнтовані на повну участь усіх громадян незалежно від віку, стану здоров'я, гендерної ідентичності чи соціального статусу [2].

Вперше в українському політичному дискурсі інклюзивність стала розглядатися не як адресна підтримка вразливих груп, а як універсальний принцип проєктування та організації суспільного простору, що передбачає відкритість і комфортність для кожного. Туристична галузь у цьому контексті має особливу значущість, оскільки вона поєднує інфраструктурні, культурні, освітні та економічні компоненти і є одним із маркерів соціальної інтеграції.

У 2023 році Державне агентство розвитку туризму України представило Рекомендації щодо адаптації туристичних маршрутів для осіб з інвалідністю,

що є конкретним кроком на шляху реалізації положень Стратегії безбар'єрності та сталого розвитку туризму (табл.1). Цей документ створює основу для формування інклюзивної туристичної політики, яка відповідає не лише внутрішнім нормативам, а й глобальним цілям сталого людського розвитку [9].

Аналіз останніх наукових досліджень. Упродовж останнього десятиліття зростає науковий інтерес до проблеми формування безбар'єрного середовища як інструменту соціальної інтеграції та чинника забезпечення рівного доступу до туристичних ресурсів. На міжнародному рівні значний внесок у концептуалізацію інклюзивного туризму зробили дослідники, які працюють у сфері *accessible tourism* [15; 17; 18], акцентуючи на необхідності інтеграції цифрових технологій, інституційної підтримки та міжсекторальної кооперації.

Сучасні українські дослідження у сфері туризму демонструють зростаючий інтерес до проблем безбар'єрності та інклюзивності. Зокрема, праці Барни М.Ю. та Тучковської І.І. [6] акцентують увагу на створенні доступного середовища для осіб з інвалідністю, тоді як Безугла Л.С. з колегами [7] вводять поняття інклюзивно-реабілітаційного туризму, розглядаючи його як інструмент психосоціальної адаптації. У свою чергу, Острянин С.О. та ін. [11] пропонують економічні стратегії розвитку туризму як форми реінтеграції ветеранів, наголошуючи на значенні соціального підприємництва. Теоретичне підґрунтя поняття «безбар'єрність» подає Слободян Л.Я. [12], розглядаючи його як цілісну концепцію доступу до культурних благ. Загалом, ці дослідження формують основу для впровадження інклюзивного туризму як важливої складової гуманітарної політики в умовах повоєнного відновлення України.

Разом з тим, спостерігається дефіцит міждисциплінарних досліджень, які поєднували б урбаністичний, соціально-культурний, правовий та економічний виміри проблеми. Недостатньо дослідженим залишається питання створення комплексної моделі впровадження безбар'єрності в туристичну політику України з урахуванням принципів сталого розвитку, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета дослідження – сформулювати теоретико-методологічні засади та обґрунтувати практичні підходи до формування безбар'єрного середовища як ключової умови сталого розвитку туристичної галузі в Україні, з урахуванням соціальних, інституційних, просторових і технологічних детермінант доступності.

Виклад основного матеріалу. Формування безбар'єрного середовища у туризмі передбачає впровадження системних механізмів, що забезпечують рівний доступ до туристичних ресурсів, послуг і просторових об'єктів для всіх категорій населення, з особливою увагою до потреб людей з обмеженою

мобільністю. Такий підхід вимагає інтеграції принципів інклюзії на всіх рівнях — від стратегічного управління туристичними напрямками до просторової організації об'єктів транспортної, житлової, рекреаційної та культурної інфраструктури.

Безбар'єрний туризм у цьому контексті набуває значення не лише як інструмент забезпечення фізичної доступності, а й як індикатор ступеня інклюзивності соціуму загалом. Його реалізація базується на застосуванні універсального дизайну, адаптації сервісних практик до потреб різноманітних користувачів, а також на забезпеченні доступності інформаційного супроводу туристичних послуг.

В сучасному науковому дискурсі соціальної інклюзії поняття безбар'єрного середовища та універсального дизайну (UD) розглядаються як взаємопов'язані складові комплексної стратегії формування доступного простору, зокрема в туристичній галузі (див. табл. 2).

Безбар'єрне середовище репрезентує системно організований простір, у межах якого виключається можливість дискримінації на основі фізичних чи сенсорних обмежень. Його завдання полягає в забезпеченні повного доступу до фізичної інфраструктури, інформаційних ресурсів, комунікаційних каналів та сервісних послуг для всіх груп населення — зокрема осіб з інвалідністю, людей похилого віку, батьків із малолітніми дітьми та інших маломобільних груп.

Концепція універсального дизайну, у свою чергу, слугує методологічним підґрунтям для проектування такого середовища. Її фундаментом є принцип інклюзивності, який реалізується вже на етапі створення об'єкта, системи чи послуги, а не через подальші адаптаційні заходи. Відтак UD забезпечує гнучкість рішень і знижує потребу в подальших модифікаціях, відповідаючи інтересам максимально широкого кола користувачів [13].

Універсальний дизайн, як концепція, сформувався на перетині архітектури, середовищного дизайну та соціальної інженерії, і націлений на проектування таких продуктів, сервісів і середовищ, які є зрозумілими, функціональними та доступними незалежно від фізичних, когнітивних чи соціокультурних особливостей користувача [13]. Ідея універсального дизайну була вперше сформульована американським архітектором Рональдом Мейсом у 1980-х роках, після чого здобула поширення у світовій практиці, включно з туристичною сферою, де її реалізація має стратегічне значення для формування інклюзивного, відповідального й сталого туризму.

Міжнародні організації, зокрема Організація Об'єднаних Націй і Всесвітня туристична організація (UNWTO), активно підтримують інтеграцію принципів UD у сферу туризму. Згідно з дослідженням Дарсі С. та Бухаліс Д. (2011), впровадження ін-

Таблиця 1

Концептуальні напрями інтеграції принципів безбар'єрності у сферу туризму

Table 1

Conceptual directions for integrating accessibility principles into the tourism sector

Вимір безбар'єрності Accessibility dimension	Форма впровадження в туристичному секторі Form of implementation in the tourism sector
Просторова доступність Spatial accessibility	Формування інфраструктури туристичних об'єктів з урахуванням інклюзивних норм: наявність пандусів, ліфтів, адаптованих санітарних приміщень і транспорту, що відповідає стандартам доступності. Formation of the infrastructure of tourist facilities taking into account inclusive norms: the presence of ramps, elevators, adapted sanitary facilities, and transport that meets accessibility standards.
Інформаційна інклюзія Information inclusion	Розроблення мультимодальних туристичних матеріалів, доступних у форматах шрифту Брайля, легкочитаної мови, аудіо- та відеозаписів із сурдоперекладом або озвученням. Development of multimodal tourism materials available in Braille, easy-to-read, audio and video formats with sign language translation or voiceover.
Цифрова доступність Digital accessibility	Створення інклюзивних цифрових платформ з функціоналом для користувачів з порушеннями зору чи слуху, простими для навігації інтерфейсами та адаптивним дизайном. Creating inclusive digital platforms with functionality for users with visual or hearing impairments, easy-to-navigate interfaces, and adaptive design.
Культурна чутливість сервісу Cultural sensitivity of service	Підвищення компетентності працівників туристичного сектору щодо взаємодії з людьми з інвалідністю шляхом професійного навчання та впровадження стандартів етичного спілкування. Improving the competence of tourism sector workers in interacting with people with disabilities through professional training and the implementation of ethical communication standards.
Соціальна інклюзія у туризмі Social inclusion in tourism	Запровадження спеціалізованих програм туризму для представників вразливих соціальних груп: осіб з інвалідністю, ветеранів, людей похилого віку тощо. Introduction of specialized tourism programs for representatives of vulnerable social groups: people with disabilities, veterans, the elderly, etc.
Професійна освіта в туризмі Professional education in tourism	Інтеграція тематики безбар'єрності до освітніх програм із підготовки кадрів у сфері туризму – менеджерів, екскурсоводів, гідів і працівників індустрії гостинності. Integrating accessibility into educational programs for training tourism professionals - managers, tour guides, tour guides, and hospitality industry workers.

Складено авторами за джерелом: [9]

Compiled by the authors based on the source: [9]

Таблиця 2

Порівняльна характеристика підходів: безбар'єрне середовище та універсальний дизайн

Table 2

Comparative characteristics of approaches: barrier-free environment and universal design

Аналітична категорія Analytical category	Безбар'єрне середовище Barrier-free environment	Універсальний дизайн Universal design
Теоретична основа Theoretical basis	Орієнтоване на усунення вже існуючих бар'єрів (фізичних, сенсорних, інформаційних), що обмежують доступ окремих груп Focused on removing existing barriers (physical, sensory, informational) that limit access for certain groups	Спрямоване на попередження виникнення бар'єрів шляхом інклюзивного планування на етапі проектування Aimed at preventing barriers through inclusive planning at the design stage
Цільова група Target group	Особи з інвалідністю, представники маломобільних груп населення Persons with disabilities, representatives of low-mobility population groups	Усі користувачі незалежно від віку, фізичного стану чи когнітивних особливостей All users regardless of age, physical condition or cognitive characteristics
Тип управлінських рішень Type of management decisions	Адаптаційні рішення, що реалізуються внаслідок необхідності внесення змін до вже створених об'єктів Adaptive solutions implemented due to the need to make changes to already created facilities	Превентивні рішення, які інтегруються у проектну фазу на основі принципів інклюзивності Preventive solutions that are integrated into the design phase based on the principles of inclusion
Методологічне підґрунтя Methodological basis	Інженерія, соціальна політика, державне регулювання та будівельні норми Engineering, social policy, state regulation and building codes	Дизайн-мислення, ергономіка, соціальна інженерія, когнітивна та середовищна психологія Design thinking, ergonomics, social engineering, cognitive and environmental psychology
Практичне втілення у туризмі Practical implementation in tourism	Встановлення пандусів, ліфтів, сенсорних покажчиків, шрифт Брайля, адаптованих туалетів Installation of ramps, elevators, sensory signs, Braille, adapted toilets	Розробка інтуїтивно зрозумілих сервісів, універсальне планування туристичних маршрутів, мультимодальна комунікація Development of intuitive services, universal planning of tourist routes, multimodal communication

Складено авторами за джерелом: [1; 7; 13; 24]

Compiled by the authors based on the source: [1; 7; 13; 24]

клюзивного туризму не лише покращує якість життя та соціальну інтеграцію осіб з інвалідністю, а й виступає чинником економічного зростання [17].

Національні політики, які системно впроваджують принципи універсального дизайну, отримують не лише соціальні, але й економічні вигоди, зокрема завдяки зростанню клієнтської лояльності, підвищенню туристичної привабливості та зміцненню міжнародної репутації держави. В цьому контексті, спираючись на загальновизнані міжнародні засади універсального дизайну, пропонується адаптоване бачення їх реалізації з урахуванням цілей сталого розвитку у сфері туризму (див. табл. 3).

Принципи універсального дизайну формують концептуальну основу для інклюзивного туризму, в межах якого кожна особа, незалежно від вікових, фізичних, когнітивних або соціально-економічних особливостей, отримує рівні можливості для мобільності, пізнання культурного надбання та

взаємодії з глобальним середовищем. Такий підхід сприяє трансформації туризму з привілейованої практики у відкритий і доступний простір для всіх без винятку.

Отже, універсальний дизайн виступає не лише техніко-ергономічною методологією, а й нормативною рамкою для реалізації політики безбар'єрності, що ґрунтується на принципах сталості, інклюзії та поваги до людської гідності. Його інтеграція у державну політику, нормативно-правову базу, стандарти будівництва, сервісні практики туристичних операторів і цифрові рішення є стратегічним напрямом розбудови відкритого, соціально справедливого та інноваційно орієнтованого суспільства.

Ключовим завданням у цьому процесі є переосмислення самого поняття «бар'єру» — не як суто фізичної перешкоди, а як комплексного соціокультурного конструкту, який формується через упередження, стереотипи та інституційні практики.

Таблиця 3

Інтерпретація принципів універсального дизайну у сфері туризму

Table 3

Interpretation of universal design principles in tourism

Принцип UD UD Principle	Функціональний зміст у туризмі Functional content in tourism	Приклади практичного застосування Examples of practical application
1. Рівноправний доступ 1. Equal Access	Туристичні сервіси повинні забезпечувати однаковий рівень зручності для всіх користувачів, незалежно від індивідуальних обмежень Tourism services should provide the same level of convenience for all users, regardless of individual limitations	Адаптивні туристичні вебресурси з підтримкою для користувачів із порушеннями зору або слуху Adaptive tourist web resources with support for users with visual or hearing impairments
2. Варіативність взаємодії 2. Variability of Interaction	Передбачення альтернативних способів використання послуг залежно від потреб споживача Provision of alternative ways of using services depending on the needs of the consumer	Мультимодальні екскурсійні формати: аудіогід, жестова мова, доступні текстові матеріали Multimodal excursion formats: audio guides, sign language, accessible text materials
3. Зрозумілість дизайну 3. Clarity of Design	Інтерфейси та сервіси повинні бути легкими для сприйняття незалежно від культурного чи освітнього бекграунду Interfaces and services should be easy to perceive regardless of cultural or educational background	Системи візуальної навігації в туристичних об'єктах, піктограми в терміналах аеропортів Visual navigation systems in tourist attractions, pictograms in airport terminals
4. Інформаційна доступність 4. Information Accessibility	Надання контенту в різних форматах, що враховують сенсорні або когнітивні особливості користувачів Provision of content in different formats that take into account the sensory or cognitive characteristics of users	Меню шрифтом Брайля, відеоконтент із субтитруванням, озвучення інформаційних повідомлень у громадських просторах Braille menus, subtitled video content, voiceover of information messages in public spaces
5. Безпечне користування 5. Safe Use	Мінімізація негативних наслідків можливих помилок під час взаємодії з об'єктом або сервісом Minimization of the negative consequences of possible errors when interacting with an object or service	Кнопки «скасування» у терміналах, безпечне закриття дверей у транспорті або будівлях після визначеного інтервалу часу Cancel buttons in terminals, safe closing of doors in transport or buildings after a specified time interval
6. Ергономічне навантаження 6. Ergonomic Load	Використання послуг має бути фізично нескладним і доступним для людей з різними рівнями фізичної витривалості Using services should be physically simple and accessible to people with different levels of physical endurance	Пологі пандуси, автоматизовані двері, наявність ліфтів як альтернатива сходам Gravel ramps, automated doors, availability of elevators as an alternative to stairs
7. Просторове забезпечення 7. Spatial provision	Необхідність у створенні умов, що дозволяють вільний і комфортний доступ до об'єктів та послуг The need to create conditions that allow free and comfortable access to objects and services	Просторі готельні номери й санітарні зони, наявність місць для інвалідних візків у транспорті, широкі дверні отвори Spacious hotel rooms and sanitary areas, availability of wheelchair spaces in transport, wide doorways

Складено авторами за джерелами: [9; 13]

Compiled by the authors based on sources: [9; 13]

Формування інклюзивного суспільства передбачає системну відмову від дискримінаційних припущень, що автоматично знижують очікування від осіб із фізичними, когнітивними чи етнокультурними відмінностями. Навпаки, така різноманітність має розглядатися як джерело цінностей, яке збагачує соціальний капітал спільноти.

Позитивним сигналом є зростання уваги до питань доступності у міжнародному й національному туристичному середовищі. Сучасні готельні мережі, музеї, транспортні системи та органи управління туристичною індустрією дедалі частіше ініціюють інклюзивні рішення, орієнтовані на потреби всіх категорій мандрівників. В таблиці 4 узагальнено порівняльні практики створення безбар'єрного туристичного середовища в різних країнах світу.

Досліджувані країни демонструють широкий спектр підходів до впровадження безбар'єрних рішень у туризмі — від адаптації історичних та культурних пам'яток до інноваційних екскурсійних програм і комплексної законодавчої підтримки. Всі ці заходи ґрунтуються на засадах інклюзії, поваги до людської гідності та забезпечення рівноправного доступу до культурних і природних ресурсів.

Упродовж останнього десятиліття як в Україні, так і на глобальному рівні, туристична індустрія стикається зі значним зростанням попиту на інфраструктурну доступність для осіб з інвалідністю. Такий тренд зумовлений поєднанням кількох факторів: зростаючою демографічною часткою населення з обмеженими можливостями, трансформацією соціальних норм щодо інклюзії, а також активізацією державної політики у сфері забезпечення рівних прав.

Концепція безбар'єрного туризму не повинна розглядатися виключно як спеціалізована послуга для обмеженого кола користувачів. Натомість вона має інтегруватися в загальну систему туристичної політики та практики, забезпечуючи рівні можливості для всіх категорій відпочивальників у користуванні туристичною інфраструктурою та сервісами.

З огляду на це, політика у сфері безбар'єрного туризму носить міждисциплінарний характер, поєднуючи принципи соціальної рівності, економічного зростання та правового регулювання. Її основу становлять міжнародні стандарти, зокрема Стандартні правила ООН щодо забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю, а також європейські підходи до інклюзивності у туризмі. Впровадження безбар'єрних рішень у туристичну галузь є невід'ємною частиною державної стратегії, що відповідає сучасним соціальним викликам та сприяє реалізації цілей сталого розвитку [24].

Для створення комфортного туристичного середовища для осіб з інвалідністю недостатньо лише технічних засобів, як-от пандуси біля об'єктів. Сучасна концепція інклюзивного туризму базуєть-

ся на принципах універсального дизайну, який враховує потреби широкого спектру населення: осіб з інвалідністю, літніх людей, батьків з дитячими візочками, осіб із різною статурою, харчовими обмеженнями чи алергіями.

В туристичному секторі існує мінімальний набір вимог до доступності: спеціальні паркувальні місця, просторі ліфти, зрозумілі вказівники, адаптовані санвузли, інформаційні таблички. Проте практика свідчить, що дотримання цих базових норм не гарантує повноцінного доступу до туристичних послуг.

Сталий розвиток туристичної сфери в Україні потребує комплексного підходу, який враховує інтереси всіх категорій населення, включно з людьми з обмеженими можливостями, літніми людьми, сім'ями з дітьми та іншими групами, що стикаються з бар'єрами у доступі до туризму. Формування безбар'єрного середовища виступає ключовим інструментом реалізації принципів сталого розвитку, сприяючи економічній, соціальній та екологічній стабільності.

Безбар'єрний туризм передбачає створення доступної інфраструктури, що дозволяє кожному туристу безперешкодно користуватися послугами. Це включає адаптацію транспортних засобів, готельних комплексів, культурних об'єктів, пляжів та інформаційних систем. Такі ініціативи не лише підвищують якість життя осіб з інвалідністю, а й стимулюють розвиток туристичного бізнесу, відкриваючи нові ринки і клієнтські сегменти.

Інфраструктура туристичної галузі є ключовим чинником формування якісного туристичного досвіду та забезпечення функціонування всієї сфери. Вона охоплює широкий спектр компонентів — від готелів і транспортних мереж до культурних об'єктів, сервісів обслуговування та цифрових платформ. Її ефективний розвиток гарантує не лише задоволеність туристів, але й підвищує економічну конкурентоспроможність держави на міжнародній арені.

В Україні туристична інфраструктура характеризується значною територіальною нерівністю: деякі регіони відповідають міжнародним стандартам, натомість інші залишаються із застарілими моделями, мають обмежений доступ до інвестицій та інноваційних технологій. Серед системних проблем виділяють низький рівень оновлення об'єктів, недостатню увагу до інклюзивних потреб, брак ресурсів для модернізації та відсутність стратегічного бачення розвитку безбар'єрного середовища [11; 12].

В сучасних умовах концепція безбар'єрної туристичної інфраструктури набуває особливої актуальності, оскільки забезпечує повноцінну участь у туристичному житті людей з різноманітними фізичними і сенсорними обмеженнями. Головною метою є формування середовища, де на кожному етапі — від планування подорожі до її реалізації — турист отримує безпечні, комфортні та рівноправні умови. Інклюзивність

Таблиця 4

Практики створення безбар'єрного туристичного середовища

Table 4

Practices for creating a barrier-free tourist environment

Країна Country	Ключові ініціативи та рішення Key initiatives and solutions	Особливості та унікальні аспекти Features and unique aspects
Іспанія Spain	Онлайн-портал інклюзивного туризму в Барселоні; агенція Barcelona Special Traveller Online portal for inclusive tourism in Barcelona; Barcelona Special Traveller	Пляжі з підйомниками, доступні готелі, транспорт, музеї Beaches with lifts, accessible hotels, transport, museums
Великобританія United Kingdom	Туроператор Tourism for All; адаптовані музеї, поїзди та автобуси Tourist for All tour operator; adapted museums, trains and buses	Індивідуальні маршрути; підтримка при плануванні подорожей Individual itineraries; support in planning trips
Ізраїль Israel	Кампанія Israel4All; доступний аеропорт, митниця, громадський транспорт Israel4All campaign; accessible airport, customs, public transport	Особистий супровід; гіді з досвідом роботи з інвалідністю; тактильні зони у пам'ятках Personal support; guides with experience in working with disabilities; tactile zones in attractions
Польща Poland	Пляжі з пандусами; проекти гірського туризму для осіб з інвалідністю; підйомники для занурення Beaches with ramps; mountain tourism projects for people with disabilities; diving lifts	Ініціатива Razem na szczyt; безбар'єрні гірські маршрути Together to the Summit initiative; barrier-free mountain routes
Нідерланди Netherlands	Платформа Breda voor Iedereen; екскурсії CtheCity у темряві Breda voor Iedereen platform; CtheCity tours in the dark	Міська доступність; адаптація простору для людей із порушенням зору Urban accessibility; adaptation of space for people with visual impairments
Швеція Sweden	Урбаністичні рішення з урахуванням потреб людей на візках; спеціальні баки, зручне зонування Urban solutions taking into account the needs of people in wheelchairs; special tanks, convenient zoning	Турбота у повсякденних деталях; інклюзивний дизайн Care in everyday details; inclusive design
Фінляндія Finland	Розширена інформація на туристичних порталах; адаптований транспорт Extended information on tourist portals; adapted transport	Гармонія з природою; готелі зі спеціальними умовами Harmony with nature; hotels with special conditions
Німеччина Germany	Портали Reisen für Alle; доступний транспорт і готелі Reisen für Alle portals; accessible transport and hotels	Сертифікація туристичних об'єктів за критеріями доступності Certification of tourist facilities according to accessibility criteria
Австралія Australia	Інклюзивні маршрути; пристосовані національні парки й пляжі; проект Have Wheelchair Will Travel	Доступ до природи; спеціальні гіді для родин з дітьми та людьми з інвалідністю Access to nature; special guides for families with children and people with disabilities
Нова Зеландія New Zealand	Розвиток доступного екотуризму; інклюзивні кемпінги; національні парки з безбар'єрними стежками Development of accessible ecotourism; inclusive campsites; national parks with barrier-free trails	Орієнтація на природу; екологічний підхід Nature orientation; ecological approach
Канада Canada	Закон Accessible Canada Act; адаптовані об'єкти культури, природи та розваг Accessible Canada Act; adapted cultural, natural and entertainment facilities	Інклюзивний підхід до громадських просторів і культурних заходів Inclusive approach to public spaces and cultural events
США USA	Закон ADA (Americans with Disabilities Act); безбар'єрний транспорт; туристичні агенції ADA (Americans with Disabilities Act); barrier-free transport; travel agencies	Стандартизована доступність у містах, національних парках та громадських місцях Standardized accessibility in cities, national parks and public places
Франція France	Програми інклюзивного туризму в Парижі; адаптовані музеї; навігаційні додатки для людей з вадами зору Inclusive tourism programs in Paris; adapted museums; navigation apps for the visually impaired	Аудіогіді, візуальні контрасти, підйомники у громадському транспорті Audio guides, visual contrasts, lifts in public transport
Японія Japan	Високий рівень автоматизації; станції з ліфтами; тактильні доріжки; роботизовані гіді High level of automation; stations with elevators; tactile walkways; robotic guides	Культурна увага до ввічливості; інтеграція технологій у доступність Cultural attention to courtesy; integration of technology into accessibility
Італія Italy	Доступні історичні об'єкти (Колізей); транспорт із пандусами Accessible historical sites (Colosseum); transport with ramps	Адаптація культурної спадщини до потреб осіб з інвалідністю Adapting cultural heritage to the needs of people with disabilities

Складено авторами за джерелами: [8; 14; 20; 22; 23; 25; 27]

Compiled by the authors based on sources: [8; 14; 20; 22; 23; 25; 27]

вже не розглядається як опція, а є невід’ємним стандартом сучасного туристичного продукту.

Отже, безбар’ерна туристична інфраструктура виступає не лише як складова загальної туристичної системи України, а й як інноваційна платформа, що сприяє розвитку сталого туризму. Її функціонування безпосередньо пов’язане з підвищенням якості життя населення, забезпеченням соціальної справедливості та реалізацією прав людини у контексті демократичного суспільства (див. табл. 5).

Відповідно до чинного законодавства України, проектування об’єктів туристичної інфраструктури — таких як готелі, пансіонати та інші заклади

розміщення — передбачає обов’язкове забезпечення мінімум 10% номерів, пристосованих для потреб осіб з порушеннями опорно-рухового апарату, зокрема користувачів інвалідних візків. Проте в сучасних умовах спостерігається суттєве зростання кількості осіб, які потребують безбар’єрного середовища, що зумовлено, зокрема, змінами демографічного та функціонального профілю цієї категорії населення [1–5]. Зокрема, військовий конфлікт в Україні призвів до значного збільшення числа осіб із політравмами, що посилює потребу впровадження інклюзивного дизайну на всіх рівнях туристичного обслуговування.

Таблиця 5

Комплексний аналіз інфраструктурної доступності туристичних об’єктів в Україні

Table 5

Comprehensive analysis of infrastructure accessibility of tourist sites in Ukraine

Категорія об’єкта Object category	Ключові критерії доступності Key accessibility criteria	Поточний стан (типова ситуація в Україні) Current status (typical situation in Ukraine)	Науково обґрунтована значущість Scientifically based significance
Транспортна інфраструктура Transport infrastructure	Підйомники, занижені платформи, тактильні елементи, візуальна та аудіоінформація Lifts, lowered platforms, tactile elements, visual and audio information	Часткова адаптація головних вокзалів; значні обмеження у регіональних та приміських транспортних вузлах Partial adaptation of main train stations; significant limitations in regional and suburban transport hubs	Мобільність — критичний чинник участі в туристичній діяльності; обмеження транспорту виключає великі соціальні групи з туризму Mobility is a critical factor in tourism participation; transport restrictions exclude large social groups from tourism
Готельне господарство Hotel industry	Наявність номерів з широкими дверима, санвузлами з поручнями, адаптовані меблі Availability of rooms with wide doors, bathrooms with grab bars, adapted furniture	Адаптовані номери — поодинокі; більшість об’єктів не відповідають інклюзивним стандартам Adapted rooms are rare; most facilities do not meet inclusive standards	Інклюзивність розміщення забезпечує безпечне та комфортне перебування для туристів з різними фізичними потребами Inclusive accommodation ensures a safe and comfortable stay for tourists with different physical needs
Заклади харчування Catering establishments	Безбар’єрний вхід, адаптовані меблі, меню з шрифтом Брайля або звуковим супроводом Barrier-free entrance, adapted furniture, menus in Braille or audio accompaniment	Найчастіше відсутні умови для осіб на візках, немає альтернатив для людей з порушеннями зору Most often there are no facilities for people in wheelchairs, no alternatives for people with visual impairments	Безбар’єрність у сфері харчування — складова загального рівня якості сервісу та соціальної інтеграції Barrier-free food is a component of the overall level of service quality and social integration
Культурні та історичні пам’ятки Cultural and historical monuments	Рампи, пандуси, аудіогіди, жестикірульційні тури, тактильні експозиції Ramps, audio guides, gestural tours, tactile exhibits	Лише поодинокі ініціативи (наприклад, Національний заповідник «Хортиця»); більшість об’єктів лишаються недоступними Only isolated initiatives (e.g., Khortytsia National Reserve); most facilities remain inaccessible	Доступ до культурної спадщини — важливий фактор реалізації культурних прав і соціальної інклюзії Access to cultural heritage is an important factor in the implementation of cultural rights and social inclusion
Інформаційна інфраструктура Information infrastructure	Веб-сайти з адаптивним інтерфейсом, навігаційні додатки з функціями доступності, довідкова підтримка Websites with adaptive interface, navigation applications with accessibility features, help desk support	Невелика кількість ресурсів відповідає міжнародним стандартам WCAG; обмежена інформація про інклюзивні послуги A small number of resources meet international WCAG standards; limited information on inclusive services	Цифрова доступність — ключовий інструмент планування подорожей та забезпечення автономії туристів Digital accessibility is a key tool for travel planning and ensuring tourist autonomy
Сервіси туристичних агенцій Travel agency services	Доступність офісів, підготовка персоналу до роботи з клієнтами з особливими потребами Accessibility of offices, training of staff to work with clients with special needs	Низький рівень обізнаності та відсутність чітких стандартів обслуговування клієнтів з інвалідністю Low level of awareness and lack of clear standards for serving clients with disabilities	Інклюзивна комунікація сприяє рівним можливостям вибору туристичних маршрутів та послуг Inclusive communication promotes equal opportunities for choosing tourist routes and services

Складено авторами за джерелами: [1; 6-8; 10]

Compiled by the authors based on sources: [1; 6-8; 10]

Планування безбар'єрної туристичної інфраструктури має починатися з етапу архітектурного проектування. Варто враховувати, що облаштування інклюзивного номеру у готелі супроводжується додатковими витратами у межах 10–20 % порівняно зі стандартним номером, через необхідність оснащення просторішою ванною кімнатою, спеціальним душовим кріслом, адаптованими меблями, дзеркалами на оптимальній висоті, поручнями та іншими функціональними елементами [9].

Ключовим складником інклюзивної туристичної інфраструктури є адаптований транспорт. Це стосується не лише модернізації вокзалів, аеропортів і зупинок, а й створення комфортних умов пересування для осіб з порушеннями слуху, зору, когнітивними розладами, а також зростовими чи ваговими особливостями. Незважаючи на те, що провідні світові авіакомпанії активно впроваджують послуги супроводу пасажирів з особливими потребами, в Україні подібні ініціативи перебувають на початковій стадії розвитку.

Сфера розміщення також переживає трансформацію: все більше готелів намагаються забезпечити доступність номерів і сервісів для людей з особливими потребами, впроваджуючи таблички з шрифтом Брайля, голосових помічників, безбар'єрні входи та інтер'єри, спроектовані за принципами універсального дизайну.

Сучасні цифрові технології відіграють важливу роль у створенні доступного туристичного середовища. Застосунки з голосовою навігацією, веб-платформи, адаптовані до стандартів WCAG (Web Content Accessibility Guidelines), сприяють усуненню бар'єрів, які раніше значно ускладнювали подорожі для осіб з інвалідністю [27].

Не менш актуальним є розвиток інклюзивності туристичних пам'яток і культурних об'єктів. Сучасні музеї, парки, національні заповідники все частіше впроваджують адаптовані маршрути, тактильні експозиції, переклад жестовою мовою та спеціальні пандуси. Яскравим прикладом стало визнання Національного заповідника «Хортиця», який у 2021 році отримав нагороду Ukraine Tourism Awards у категорії «Безбар'єрний туризм». За один рік він перетворився на перший безбар'єрний туристичний острів в Україні, доступний для широкого кола відвідувачів, включно з батьками з дитячими візочками, людьми похилого віку та особами з інвалідністю [8].

Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ) спільно з обласними військово-цивільними адміністраціями провело масштабне соціологічне дослідження, метою якого був аналіз рівня фізичної доступності об'єктів розміщення для осіб з обмеженими можливостями. Було опитано 6394 учасники туристичного бізнесу, зокрема 3537 готелів, 2116 баз відпочинку, 261 оздоровчий комплекс і 445 motelів та кемпінгів [10].

Отримані результати підтвердили існування численних бар'єрів, що ускладнюють доступ маломобільних груп до туристичної інфраструктури. Аналіз наданих даних свідчить про системні недоліки в адаптації засобів розміщення до потреб інклюзивного туризму, що вимагає розробки та впровадження ефективних стратегічних рішень на національному рівні (див. табл. 6).

Результати опитування учасників туристичного ринку України свідчать про існування значних перешкод у сфері фізичної доступності, що суттєво ускладнюють впровадження принципів інклюзивного туризму. Аналіз зібраних емпіричних даних вказує на те, що більшість туристичних об'єктів не відповідають вимогам інклюзивності, які закріплені у діючих будівельних нормах та міжнародних стандартах. Зокрема, сертифікати відповідності ДБН або ISO підтверджені менш ніж у 20 % опитаних, що свідчить про системну відсутність формалізованого підходу до забезпечення доступності.

Окремо слід відзначити проблеми маркування та просторової орієнтації — низький рівень застосування шрифту Брайля чи звукових сигналів у ліфтах вказує на недостатній рівень адаптації для осіб з порушеннями зору та слуху. Незважаючи на деякі позитивні зрушення у облаштуванні паркомісць та входних зон, загальна пристосованість інфраструктури до потреб маломобільних осіб залишається на низькому рівні. Значна кількість об'єктів не має ані пандусів з поручнями, ані альтернативних засобів подолання сходових перепон, що суттєво обмежує їх доступність.

Водночас, відносно кращі результати зафіксовані у сфері підготовки персоналу: понад 66 % респондентів продемонстрували обізнаність із особливостями обслуговування клієнтів з інвалідністю, що свідчить про наявний потенціал для впровадження змін за умови відповідної методичної підтримки та інституційного супроводу.

Отже, результати дослідження підкреслюють нагальну потребу в системній трансформації туристичної інфраструктури через імплементацію принципів універсального дизайну, розробку інклюзивних стандартів на національному рівні та активізацію просвітницьких ініціатив серед суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу. Інтеграція таких практик у національні стратегії розвитку туризму сприятиме не лише розширенню доступності, а й підвищенню конкурентоспроможності України на світовому туристичному ринку.

Попри значний природний, історико-культурний потенціал, Україна стикається з численними викликами у впровадженні інклюзивного туризму. Основними проблемами є низький рівень розвитку відповідної інфраструктури, обмежений доступ до релевантної інформації, а також недостатня обізнаність як у громадськості, так і в бізнес-середовищі щодо важливості безбар'єрного простору.

Таблиця 6

Результати опитування суб'єктів туристичної діяльності щодо стану фізичної доступності об'єктів по Україні в 2024 р., % опитаних [10]

Table 6

Results of a survey of tourism entities on the state of physical accessibility of facilities in Ukraine in 2024, % of respondents [10]

Питання анкети Questionnaire questions	Так Yes (%)	Частково Part (%)	Ні No (%)
Наявність документа, що підтверджує відповідність ДБН чи ISO 21902 Presence of a document confirming compliance with DBN or ISO 21902	19,27	4,40	76,32
Використання міжнародних символів доступності Use of international accessibility symbols	23,99	37,36	38,66
Безперешкодний вхід на територію Barrier-free entrance to the territory	42,83	29,39	27,78
Наявність ліфта (за технічної можливості) Presence of an elevator (if technically possible)	27,66	1,60	70,74
Підйомні механізми або інші адаптивні пристрої Lifting mechanisms or other adaptive devices	3,91	4,85	91,24
Контрастне маркування прозорих конструкцій Contrast marking of transparent structures	23,50	15,08	60,92
Обладнаний номер для осіб з інвалідністю Equipped room for persons with disabilities	22,98	32,40	44,62
Адаптований вебсайт Adapted website	23,84	23,74	52,43
Доступні шляхи евакуації Accessible evacuation routes	16,24	28,25	55,41
Відокремлені паркомісця для осіб з інвалідністю Separate parking spaces for persons with disabilities	55,59	12,40	32,01
Пандус із поручнями та простором для маневрування Ramp with handrails and space for maneuvering	18,73	20,21	60,07
Безпечні сходи з контрастним маркуванням Safe stairs with contrast marking	29,55	31,44	39,01
Ліфт із звуковими сигналами та шрифтом Брайля Elevator with sound signals and Braille	1,90	3,86	94,25
Вказівні таблички з шрифтом Брайля Braille signage	21,25	29,88	48,87
Доступна універсальна кабіна туалету Accessible universal toilet cubicle	25,55	22,53	51,92
Доступна система безпеки та евакуації Accessible security and evacuation system	21,80	21,07	57,13
Обізнаність персоналу щодо обслуговування осіб з МГН Staff awareness of serving persons with disabilities	66,44	8,98	24,57

Нерівномірність регіонального розвитку туристичної галузі пояснюється соціально-економічними розбіжностями, рівнем ресурсного забезпечення та іншими локальними факторами. Водночас, низький рівень доходів населення, який залишається одним із найнижчих у світі, суттєво стримує внутрішній попит на туристичні послуги.

Однак найбільш руйнівним фактором стала повномасштабна воєнна агресія Росії. Починаючи з 2022 року, кількість іноземних туристів, що відвідали Україну, скоротилася майже вдвічі — з 4,27 млн у 2021 році до 2,31 млн у 2022 році. Крім того, суттєво змінилися мотивації поїздок: замість освітніх та рекреаційних цілей країну почали відвідувати переважно представники міжнародних гуманітарних організацій [11].

Однією з ключових проблем є застаріла інфраструктура, що не відповідає принципам універсаль-

ного дизайну. Більшість архітектурних об'єктів — музеї, історичні пам'ятки, готелі — не обладнані пандусами, ліфтами, тактильними індикаторами чи аудіогідами. Відсутність відповідної підготовки персоналу до роботи з особами з інвалідністю додатково підтверджує низький рівень готовності інституцій до впровадження безбар'єрних практик (див. табл. 7).

Варто відзначити фрагментарність нормативно-правового поля, що регулює інклюзивність у туристичній сфері України. Незважаючи на ухвалення ряду стратегічних документів, зокрема Національної стратегії безбар'єрності, їхня практична реалізація залишається недостатньо скоординованою. Для ефективного впровадження необхідне створення чітких механізмів моніторингу, забезпечення міжсекторальної координації та належного фінансового супроводу.

Таблиця 7

Проблеми розбудови безбар'єрного середовища в Україні

Table 7

Problems of developing a barrier-free environment in Ukraine

Категорія проблеми Problem category	Конкретні прояви Specific manifestations	Обґрунтування Justification
Інфраструктурні бар'єри Infrastructural barriers	Відсутність пандусів, ліфтів, тактильних навігаційних систем; низький рівень адаптації готелів, музеїв та інших об'єктів Lack of ramps, elevators, tactile navigation systems; low level of adaptation of hotels, museums and other facilities	Порушення принципів універсального дизайну, які є базисом інклюзивного урбанізму та безбар'єрного простору Violation of the principles of universal design, which are the basis of inclusive urbanism and barrier-free space
Інформаційна недоступність Inaccessibility of information	Відсутність інформаційних матеріалів шрифтом Брайля, аудіогідів, адаптивних цифрових інтерфейсів із озвучуванням Lack of information materials in Braille, audio guides, adaptive digital interfaces with voiceover	Обмеження когнітивної та сенсорної доступності туристичних об'єктів, що суттєво знижує якість та повноту досвіду Limitations of cognitive and sensory accessibility of tourist facilities, which significantly reduces the quality and completeness of the experience
Фахова неготовність персоналу Professional unpreparedness of personnel	Недостатній рівень підготовки працівників у сфері інклюзивної комунікації; відсутність систематичних тренінгів Insufficient level of training of employees in the field of inclusive communication; lack of systematic training	Необхідність впровадження інклюзивної освіти та професійної підготовки для забезпечення якісного обслуговування The need to implement inclusive education and professional training to ensure quality service
Недосконале законодавче регулювання Imperfect legislative regulation	Формальне існування нормативів без дієвих механізмів контролю та санкцій за порушення Formal existence of regulations without effective control mechanisms and sanctions for violations	Відсутність ефективних правових та адміністративних інструментів для імплементації стратегій безбар'єрності The lack of effective legal and administrative tools for the implementation of barrier-free strategies
Фінансові обмеження Financial constraints	Недостатній рівень інвестицій у модернізацію туристичної інфраструктури відповідно до стандартів доступності Insufficient level of investment in modernization of tourism infrastructure in accordance with accessibility standards	Потреба у значних фінансових ресурсах для створення стійкої, інклюзивної інфраструктури в контексті сталого розвитку The need for significant financial resources to create a sustainable, inclusive infrastructure in the context of sustainable development
Культурно-соціальні бар'єри Cultural and social barriers	Негативні стереотипи та упередження щодо участі осіб з інвалідністю у туристичній діяльності Negative stereotypes and prejudices regarding the participation of persons with disabilities in tourism activities	Соціокультурна ізоляція як форма структурної дискримінації, що обмежує соціальну інтеграцію та рівність можливостей Sociocultural isolation as a form of structural discrimination that limits social integration and equality of opportunities

Складено авторами
Compiled by the authors

Таблиця 8

Модель формування безбар'єрного туристичного середовища в Україні в контексті сталого розвитку

Table 8

Model of forming a barrier-free tourist environment in Ukraine in the context of sustainable development

Стратегічний компонент Strategic component	Опис заходів Description of activities	Наукове підґрунтя Scientific background	Індикатори результативності Performance indicators	Індикатори впливу Impact indicators
Інтеграція принципів універсального дизайну Integration of universal design principles	Впровадження універсального дизайну при проектуванні, будівництві та реконструкції туристичної інфраструктури Implementation of universal design in the design, construction and reconstruction of tourism infrastructure	Забезпечення фізичної та функціональної рівності в середовищі як основа соціальної справедливості та екологічної адаптації Ensuring physical and functional equality in the environment as a basis for social justice and ecological adaptation	Частка об'єктів, адаптованих до потреб усіх користувачів (%) Share of facilities adapted to the needs of all users (%)	Збільшення відвідуваності об'єктів туристами з інвалідністю; рівень задоволеності інфраструктурою Increased attendance of facilities by tourists with disabilities; level of satisfaction with infrastructure
Мультимодальна інформаційна доступність Multimodal information accessibility	Надання інформації у форматах, доступних для осіб з порушеннями зору, слуху та когнітивними особливостями Providing information in formats accessible to people with visual, hearing and cognitive impairments	Подолання інформаційної ізоляції, підтримка цифрової інклюзії як елементу когнітивної доступності Overcoming information isolation, supporting digital inclusion as an element of cognitive accessibility	Кількість інформаційних продуктів, адаптованих під різні групи користувачів Number of information products adapted to different user groups	Підвищення якості комунікації та обізнаності серед туристів з особливими потребами Improved quality of communication and awareness among tourists with special needs

Продовження табл. 8

Інклюзивна транспортна інфраструктура Inclusive transport infrastructure	Адаптація транспорту, вокзалів, аеропортів і маршрутів до потреб осіб з обмеженою мобільністю Adaptation of transport, stations, airports and routes to the needs of people with limited mobility	Розвиток автономної мобільності як умови просторової рівності та соціальної інтеграції Developing autonomous mobility as a condition for spatial equality and social integration	Частка доступного транспорту й об'єктів транспортної інфраструктури (%) Share of accessible transport and transport infrastructure facilities (%)	Ріст туристичної активності серед осіб з порушеннями мобільності; зниження кількості скарг на недоступність Increased tourist activity among people with mobility impairments; reduced number of complaints about inaccessibility
Професійна підготовка кадрів Professional training	Проведення навчань для працівників туристичної сфери з фокусом на інклюзивний сервіс Conducting training for tourism workers with a focus on inclusive service	Підвищення якості обслуговування через розвиток соціально відповідального персоналу Improving the quality of service through the development of socially responsible personnel	Кількість сертифікованих фахівців з інклюзивного обслуговування Number of certified specialists in inclusive services	Покращення оцінок сервісу серед туристів з інвалідністю Improved service ratings among tourists with disabilities
Цифрова та технологічна інклюзія Digital and technological inclusion	Впровадження мобільних застосунків, AR/VR-турів, інтелектуальної навігації та озвучених сервісів Implementation of mobile applications, AR/VR tours, intelligent navigation and voice-activated services	Технології як інструмент «розумного туризму» та засіб усунення бар'єрів Technologies as a tool for «smart tourism» and a means of removing barriers	Кількість туристичних об'єктів, обладнаних інклюзивними цифровими рішеннями Number of tourist facilities equipped with inclusive digital solutions	Зростання самостійного користування туристичними послугами людьми з інвалідністю Increased independent use of tourism services by people with disabilities
Міжсекторальне партнерство та участь громадськості Intersectoral partnership and public participation	Співпраця з громадськими організаціями, бізнесом та місцевими громадами Cooperation with public organizations, businesses and local communities	Партисипація як принцип демократичного управління туризмом Participation as a principle of democratic tourism management	Кількість реалізованих партнерських проєктів Number of implemented partnership projects	Рівень довіри громад до туристичної політики; збільшення соціального капіталу Level of community trust in tourism policy; increased social capital
Нормативно-правове регулювання Legislative regulation	Розробка та імплементація стандартів і механізмів контролю доступності Development and implementation of accessibility control standards and mechanisms	Інституціоналізація інклюзивності через державну політику Institutionalization of inclusion through public policy	Кількість нормативно-правових актів у сфері інклюзивного туризму Number of regulatory acts in the field of inclusive tourism	Рівень відповідності національного законодавства міжнародним стандартам (CRPD, SDGs) Level of compliance of national legislation with international standards (CRPD, SDGs)
Розвиток адаптивних туристичних продуктів Development of adaptive tourism products	Проектування маршрутів і програм для людей з різними видами інвалідності Designing routes and programs for people with various types of disabilities	Туризм як інструмент реабілітації, участі й культурної ідентичності Tourism as a tool for rehabilitation, participation and cultural identity	Кількість адаптивних маршрутів, подій, атракцій Number of adaptive routes, events, attractions	Ріст кількості осіб з інвалідністю серед туристичного потоку; зміцнення локальної ідентичності Increased number of people with disabilities among tourist flows; strengthened local identity

Примітка:

Індикатори результативності – це безпосередні кількісні або якісні зміни після впровадження заходу.

Індикатори впливу – довгострокові ефекти, що свідчать про сталу трансформацію системи.

Складено авторами з урахуванням принципів сталого розвитку та глобальних цілей ООН (ЦСР 4, 8, 10, 11).

Note:

Outcome indicators are immediate quantitative or qualitative changes after the implementation of the measure.

Impact indicators are long-term effects that indicate a sustainable transformation of the system.

Compiled by the authors taking into account the principles of sustainable development and the UN global goals (SDGs 4, 8, 10, 11).

В контексті принципів сталого розвитку безбар'єрність слід розглядати не лише як етичний імператив, а й як важливий фактор економічного зростання. За даними міжнародних досліджень, люди з обмеженими фізичними можливостями становлять активний

сегмент споживачів туристичних послуг і можуть суттєво стимулювати внутрішній ринок за умови створення відповідного сприятливого середовища.

Таким чином, для формування безбар'єрного туристичного простору в Україні необхідний комплекс

сний підхід, що включає модернізацію інфраструктури, підвищення кваліфікації фахівців, удосконалення нормативно-правової бази та впровадження інноваційних цифрових рішень з доступності. Така системна трансформація створить умови для рівного доступу до туристичних ресурсів усіх верств населення і сприятиме досягненню глобальних цілей сталого розвитку.

Тому постає нагальна потреба у науково обґрунтованій моделі формування інклюзивного туристичного середовища, яка б слугувала стратегічною основою для практичної реалізації політики безбар'єрності. Така модель має поєднувати інституційні, нормативні, інфраструктурні та комунікаційні компоненти, забезпечуючи цілісне бачення шляхів підвищення доступності туристичних ресурсів для всіх соціальних груп (табл.8). Її впровадження є критично важливим кроком на шляху до побудови справедливого, інноваційного та конкурентоспроможного туристичного простору в Україні.

Висновки. Формування інклюзивного туристичного середовища в Україні є відповіддю на сучасні глобальні виклики, що пов'язані з реалізацією принципів соціальної рівності, сталого розвитку та поваги до прав людини. Впровадження відповідної моделі потребує комплексного підходу, заснованого на міждисциплінарному аналізі, нормативно-правовій модернізації, фінансовій підтримці та суспільній готовності до інклюзії.

Передумови впровадження цієї моделі включають:

1. Нормативно-правове підґрунтя. Необхідною умовою реалізації моделі є формування сучасного регуляторного середовища, що передбачає прийняття та імплементацію законодавчих актів, які б комплексно регламентували стандарти доступності в туризмі. У цьому контексті особливої актуальності набуває гармонізація національних нормативів із міжнародними документами, зокрема Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю та Глобальним етичним кодексом туризму.

2. Інституційна спроможність. Реалізація моделі потребує наявності ефективних інституційних механізмів — міжвідомчої координації, регіональних інклюзивних офісів, спеціалізованих органів моніторингу. Важливою є участь органів місцевого

самоврядування, які можуть адаптувати загальнонаціональні програми до локального контексту.

3. Фінансова та інвестиційна підтримка. Впровадження інклюзивної інфраструктури є ресурсомістким процесом. Передумовою є створення цільових фондів, стимулювання державно-приватного партнерства, залучення міжнародної допомоги та інвестицій у сферу сталого туризму. Доцільним є запровадження податкових пільг для бізнесів, що впроваджують принципи безбар'єрності.

4. Освітня і кадрова підготовка. Необхідна підготовка та перепідготовка кадрів туристичної галузі із залученням спеціалізованих програм інклюзивної освіти. Формування професійної інклюзивної компетентності є ключовим фактором підвищення якості сервісу та забезпечення гідного обслуговування осіб з різними потребами.

5. Технологічна готовність. Цифровізація туризму відкриває нові можливості для розширення доступності. Передумовою є розвиток інтелектуальних систем підтримки, мобільних додатків, адаптивних інтерфейсів і онлайн-платформ, які забезпечують інформаційно-комунікативну доступність.

6. Громадська участь та партнерство. Успішна імплементація моделі потребує активної участі громадських організацій, асоціацій осіб з інвалідністю, туристичних спільнот, дослідницьких установ. Впровадження інклюзивних підходів має базуватися на принципах партисипативного планування, що гарантує врахування потреб реальних користувачів.

7. Соціокультурна трансформація. Не менш важливою передумовою є подолання стереотипів щодо спроможності осіб з інвалідністю до активної туристичної участі. Для цього необхідна інформаційна кампанія, що сприятиме підвищенню рівня обізнаності суспільства, формуванню культури інклюзивності та недискримінації.

Таким чином, імплементація моделі формування інклюзивного туристичного середовища в Україні можлива лише за умов системної трансформації секторальної політики, міжгалузевої координації та широкого залучення стейкхолдерів. Це забезпечить не лише розширення туристичних можливостей для осіб з інвалідністю, але й сприятиме економічній активізації внутрішнього ринку, соціальній згуртованості та досягненню цілей сталого розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 366-р від 14 квітня 2021 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/conv#Text>

2. Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні : Указ Президента України від 3.12.2020 р. № 533/2020. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809>

3. Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна»: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 р. № 784. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/232167617>
4. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 6.10.2005 р. № 2961-IV. Дата оновлення: 01.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#n16>
5. Про затвердження плану заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціати-ви "Партнерство Біарріц" з утвердження гендерної рівності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р. Київ, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-p#Text>
6. Барна М.Ю., Тучковська І.І. Безбар'єрне середовище для осіб з інвалідністю в туризмі. Вісник ЛТЕУ. *Економічні нау-ки*. 2020. № 61. С. 5-11.
7. Безугла Л.С., Белобородова М.В., Герасименко Т.В. Формування інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. 2022. 2(6), С. 20-25. [https://doi.org/10.32782/2708-4949.2\(6\).2022.4](https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(6).2022.4)
8. Варяничко М.В. Нові виклики та перспективи розвитку безбар'єрного туризму в Україні. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2024. №4. С.178-188. <https://doi.org/10.33271/ebdut/88.178>
9. Методичні рекомендації з питань формування безбар'єрності в туризмі. ДАПТ. URL: https://drive.google.com/file/d/1sGn4DpirSjohyq1n8v_AyxSQdlCtzm7k/view?usp=sharing.
10. Опитування ДАПТ щодо стану фізичної доступності засобів розміщення у регіонах України. URL: <https://drive.google.com/file/d/1oNpD5Y4dCvtYbpF099tmoJN0aPS24Ak/view?usp=sharing>
11. Острянин С.О., Безугла Л.С., Белобородова М.В., Кулівар В.В. Економічні стратегії розвитку інклюзивного туризму для реабілітації та реінтеграції ветеранів: сучасні виклики та перспективи. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2024. №2. С. 184-196. <https://doi.org/10.33271/ebdut/86.184>
12. Слободян Л. Я. Концепт «безбар'єрність» як об'єкт дослідження. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 2024. №11. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-05>
13. Accessibility for the Disabled. A Design Manual for a Barrier Free Environment. United Nations. Enable. URL: <https://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/index.html>
14. Bowtell J. Assessing the value and market attractiveness of the accessible tourism industry in Europe: a focus on major travel and leisure companies. *Journal of Tourism Futures*. 2015. № 1(3). P. 203-222. <https://doi.org/10.1108/JTF-03-2015-0012>
15. Buhalis D., Eichhorn V., Michopoulou E. & Miller G. Accessibility market and stakeholder analysis, OSSATE project, University of Surrey, Guildford. 2005. URL: https://www.accessibletourism.org/resources/ossate_market_analysis_public_final.pdf
16. Convention On The Rights Of Persons With Disabilities (CRPD). United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Social Inclusion. URL: <https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd>
17. Darcy S., Buhalis D. Introduction: from disabled tourists to accessible tourism. *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. 2011. P. 1-20. <https://doi.org/10.21832/9781845411626-004>
18. Darcy S., McKercher B., Schweinsberg S. From tourism and disability to accessible tourism: a perspective article. *Tourism Review*. 2020. Vol. 75 No. 1. P. 140-144. <https://doi.org/10.1108/TR-07-2019-0323>
19. Economic impact and travel patterns of Accessible Tourism in Europe (2014), Brussels. URL: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/5566/attachments/1/translations/en/renditions/native>
20. ENAT. Projects and Good Practices. 2024. URL: https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.enat_projects_and_good_practices.2328
21. European Commission. Tourism for all. Accessible tourism. 2024. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-funding-and-businesses/business-portal/accessibility_en
22. GfK Belgium. Economic Impact and Travel Patterns of Accessible Tourism in Europe. Presentation of the key study findings. Service Contract SI2.ACPROCE052481700 – European Commission, DG Enterprise and Industry. 2014.
23. Gov.pl. Tourism accessible for all. 2023. URL: <https://www.gov.pl/web/ministry-of-sports-and-tourism/tourism-accessible-for-all>
24. International Standard ISO 21902. Tourism and related services - Accessible tourism for all - Requirements and recommendations. 2021. URL: <https://cdn.standards.iteh.ai/samples/72126/810737515df64675824b822a2a4ab456/ISO-21902-2021.pdf>
25. Takayama Declaration on the Development of Communities-for-All in Asia and the Pacific. 2009. URL: https://www.accessibletourism.org/resources/takayama_declaration_top-e-fin_171209.pdf
26. The 17 Goals. Sustainable Development. Department of Economic and Social Affairs. United Nations. URL: <https://sdgs.un.org/goals>
27. Yaroshenko O. M., Anisimova H. V., Koliesnik T. V. et al. National Strategy for a Barrier-Free Environment: Problems, tolerance and implementation. *International Social Work*. 2022. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00208728221126002>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2025

Стаття рекомендована до друку 21.02.2025

Hanna Haponenko, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: a.i.gaponenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

Olena Yevtushenko, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: evetushenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1435>

Irina Shamara, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkov, Ukraine, 61022, email: shamara@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2431-9185>

BARRIER-FREE ENVIRONMENT AS A PREREQUISITE FOR SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article examines the barrier-free environment as a key factor in ensuring the sustainable development of tourism in Ukraine. A barrier-free environment is not only a matter of social responsibility, but also an important tool for the sustainable development of the tourism business in Ukraine. Creating accessible tourism will allow integrating vulnerable categories of the population into tourism activities, increasing the economic efficiency of the industry and improving the international image of the country. Investments in accessibility are investments in the future that take into account the interests of everyone. The object of the study is the socio-economic processes of the development of the tourism sector of Ukraine in the context of transformation to an inclusive model of spatial organization. The subject of the study is the structural and functional characteristics of the barrier-free environment in tourism, the mechanisms of its integration into the tourism development management system and the practices of implementing accessibility principles in the strategic planning of sustainable tourism. The methodological basis of the study is an interdisciplinary approach that combines a systemic analysis to identify relationships between elements of tourism infrastructure and inclusive access conditions; institutional approach to the analysis of regulatory and legal principles and management practices for the formation of a barrier-free space; comparative analysis of foreign experience in developing inclusive tourism to adapt best practices in the Ukrainian context. It is substantiated that the inclusiveness of tourism infrastructure is not only an element of social responsibility, but also a strategic resource for expanding the market of tourism services, increasing the competitiveness of destinations and integrating into international standards of sustainable development. The regulatory and legal prerequisites for the formation of an inclusive space are analyzed, in particular the provisions of the National Strategy for the Creation of a Barrier-Free Space by 2030, as well as Ukraine's international legal obligations in the field of the rights of persons with disabilities. A structural model for the formation of an inclusive tourist environment is proposed, which integrates the principles of universal design, information and spatial accessibility, digital inclusion, professional training of personnel, regulatory regulation and intersectoral interaction. The results of the study confirm that the implementation of barrier-free solutions in the tourism sector is a necessary condition for achieving sustainable development goals, in particular in the aspects of social equality, accessibility of economic opportunities and preservation of cultural diversity. The conclusion is made about the feasibility of institutionalizing inclusive tourism as a priority area of state tourism policy.

Keywords: *barrier-free environment, barrier-free tourism, sustainable tourism development, inclusivity, tourism infrastructure.*

REFERENCES

1. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2021, April 14). *Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbar'ierneho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku* (Rozporiadzhennia № 366-r) [On the approval of the National Strategy for the creation of a barrier-free space in Ukraine until 2030 (Order No. 366-r)]. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p/conv#Text> (in Ukrainian)
2. Prezident Ukrainy. (2020, December 3). *Pro zabezpechennia stvorennia bezbar'ierneho prostoru v Ukraini* (Ukaz № 533/2020) [On ensuring the creation of a barrier-free space in Ukraine (Decree No. 533/2020)]. Available at: <http://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809> (in Ukrainian)
3. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2009, July 29). *Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo stvorennia bezpereshkodnoho zhyttievoho seredovyshcha dlia osib z obmezhenyimi fizychnymi mozhlyvostyami ta inshykh malomobilnykh hrup naselennia na 2009–2015 roky "Bezbar'ierna Ukraina"* (Postanova № 784) [On the approval of the action plan for the creation of an accessible living environment for persons with physical disabilities and other low-mobility groups for 2009–2015 "Barrier-Free Ukraine" (Resolution No. 784)]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/232167617> (in Ukrainian)
4. Verkhovna Rada Ukrainy. (2005, October 6). *Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini* (Zakon № 2961-IV) [On the rehabilitation of persons with disabilities in Ukraine (Law No. 2961-IV)]. Updated 01.10.2024. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#n16> (in Ukrainian)
5. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2020, December 16). *Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii zoboviazan Uriadu Ukrainy, vziatykh v ramkakh mizhnarodnoi initsiatyvy "Partnerstvo Biarrrytz" z utverdzhennia hendernoi rivnosti: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 hrudnia 2020 r. № 1578-r* [On approval of the action plan for the implementation of Ukraine's commitments under the international initiative "Biarritz Partnership" for gender equality]. Kyiv. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text> (in Ukrainian)

6. Barna, M. Yu., & Tuchkovska, I. I. (2020). Bezbar'ierne seredovyshche dla osib z invalidnistiu v turyzmi [Barrier-free environment for persons with disabilities in tourism]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, (61), 5–11. (in Ukrainian)
7. Bezugla, L. S., Bieloborodova, M. V., & Herasymenko, T. V. (2022). Formuvannia inkluzyвно-reabilitatsiinoho turyzmu v Ukraini [Development of inclusive-rehabilitation tourism in Ukraine]. *Innovatsii ta tekhnologii v sferi posluh i kharchuvannia*, 2(6), 20–25. [https://doi.org/10.32782/2708-4949.2\(6\).2022.4](https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(6).2022.4) (in Ukrainian)
8. Varianychko, M. V. (2024). Novi vyklyky ta perspektyvy rozvytku bezbar'ierneho turyzmu v Ukraini [New challenges and development prospects of barrier-free tourism in Ukraine]. *Ekonomichniy visnyk Dniprovs'koi politekhniki*, (4), 178–188. <https://doi.org/10.33271/ebdut/88.178> (in Ukrainian)
9. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu (DART). (n.d.). *Metodychni rekomendatsii z pytan formuvannia bezbar'iernosti v turyzmi* [Methodological recommendations on forming barrier-free tourism]. Available at: https://drive.google.com/file/d/1sGn4DpirSjohyq1n8v_AyxSQdlCtzm7k/view?usp=sharing (in Ukrainian)
10. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu (DART). (n.d.). *Opytuvannia DART shchodo stanu fizychnoi dostupnosti zasobiv rozmishchennia u rehionakh Ukrainy* [Survey on the state of physical accessibility of accommodation facilities in the regions of Ukraine]. Available at: <https://drive.google.com/file/d/1oNpD5Y4dICvtYbpF099tmoJN0aPS24Ak/view?usp=sharing> (in Ukrainian)
11. Ostrianyyn, S. O., Bezugla, L. S., Bieloborodova, M. V., & Kulivar, V. V. (2024). Ekonomichni stratehii rozvytku inkluzyvnogo turyzmu dla reabilitatsii ta reintehratsii veteraniv: suchasni vyklyky ta perspektyvy [Economic strategies for the development of inclusive tourism for the rehabilitation and reintegration of veterans: current challenges and prospects]. *Ekonomichniy visnyk Dniprovs'koi politekhniki*, (2), 184–196. <https://doi.org/10.33271/ebdut/86.184> (in Ukrainian)
12. Slobodian, L. Ya. (2024). Kontsept “bezbar'iernist” yak ob'ekt doslidzhennia [The concept of “barrier-free environment” as an object of research]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*, (11). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-05> (in Ukrainian)
13. Accessibility for the Disabled. A Design Manual for a Barrier Free Environment. United Nations. Enable. Available at: <https://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/index.html>
14. Bowtell, J. (2015). Assessing the value and market attractiveness of the accessible tourism industry in Europe: a focus on major travel and leisure companies. *Journal of Tourism Futures*. 1(3), 203–222. <https://doi.org/10.1108/JTF-03-2015-0012>
15. Buhalis, D., Eichhorn, V., Michopoulou, E. & Miller, G. (2005). Accessibility market and stakeholder analysis, OSSATE project, University of Surrey, Guildford. Available at: https://www.accessibletourism.org/resources/ossate_market_analysis_public_final.pdf
16. Convention On The Rights Of Persons With Disabilities (CRPD). United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Social Inclusion. Available at: <https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd>
17. Darcy, S. & Buhalis, D. (2011). Introduction: from disabled tourists to accessible tourism. *Accessible Tourism: Concepts and Issues*, pp. 1–20. <https://doi.org/10.21832/9781845411626-004>
18. Darcy, S., McKercher, B. and Schweinsberg, S. (2020). From tourism and disability to accessible tourism: a perspective article. *Tourism Review*, Vol. 75 No. 1, pp. 140–144. <https://doi.org/10.1108/TR-07-2019-0323>
19. Economic impact and travel patterns of Accessible Tourism in Europe (2014), Brussels. Available at: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/5566/attachments/1/translations/en/renditions/native>
20. ENAT (2024). Projects and Good Practices. Available at: https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.enat_projects_and_good_practices.2328
21. European Commission (2024). Tourism for all. Accessible tourism. Available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-funding-and-businesses/business-portal/accessibility_en
22. GfK Belgium (2014). Economic Impact and Travel Patterns of Accessible Tourism in Europe. Presentation of the key study findings. Service Contract SI2.ACPROCE052481700 – European Commission, DG Enterprise and Industry.
23. Gov.pl (2023). Tourism accessible for all. Available at: <https://www.gov.pl/web/ministry-of-sports-and-tourism/tourism-accessible-for-all>
24. ISO (2021). International Standard ISO 21902. Tourism and related services - Accessible tourism for all - Requirements and recommendations. Available at: <https://cdn.standards.iteh.ai/samples/72126/810737515df64675824b822a2a4ab456/ISO-21902-2021.pdf>
25. Takayama Declaration (2009). Takayama Declaration on the Development of Communities-for-All in Asia and the Pacific. Available at: https://www.accessibletourism.org/resources/takayama_declaration_top-e-fin_171209.pdf
26. The 17 Goals. Sustainable Development. Department of Economic and Social Affairs. United Nations. Available at: <https://sdgs.un.org/goals>
27. Yaroshenko O. M., Anisimova H. V., Koliesnik T. V. et al. National Strategy for a Barrier-Free Environment: Problems, tolerance and implementation. *International Social Work*. 2022. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00208728221126002>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

The article was received by the editors 20.01.2025

The article is recommended for printing 21.02.2025